

การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา*

THE DEVELOPMENT OF MONASTIC EDUCATION IN THAI PHRA PARIYATTI DHAMMA SCHOOLS GENERAL EDUCATION SECTION

พระครูสิริปริยัตโยดม ไวยวัฒน์¹, นพวรรณ ไชยชนะ² และ มะลิ ทิพย์ประจง³

Phra Khru Siri Pariyatyodom Waiyuwatt¹, noppawan chaichana² and Mali Thipprajong³

¹⁻³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻³Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author's Email: noppwan08@gmail.com

วันที่รับบทความ : 21 เมษายน 2569; วันแก้ไขบทความ 5 พฤษภาคม 2569; วันตอบรับบทความ : 7 พฤษภาคม 2569

Received 21 April 2026; Revised 5 May 2026; Accepted 7 May 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการและแนวทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ผลการศึกษาพบว่าการศึกษาของสงฆ์มีรากฐานสำคัญจากหลักไตรสิกขาอันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งจำแนกภาระหน้าที่ออกเป็นฝ่ายคันถธุระและวิปัสสนาธุระ พัฒนาการทางการศึกษาได้ปรับเปลี่ยนตามบริบททางสังคมไทยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงยุคปฏิรูปการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นรากฐานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในปัจจุบัน ในยุคดิจิทัลโรงเรียนพระปริยัติธรรมต้องเผชิญความท้าทายในการรักษาเอกลักษณ์ทางสมณสาธูปควบคู่ไปกับการยกระดับคุณภาพวิชาการสู่มาตรฐานสากล บทความนี้จึงเสนอแนะแนวทางพัฒนาผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน การพัฒนาทักษะวิชาชีพครูใน

Citation:

*

พระครูสิริปริยัตโยดม ไวยวัฒน์, นพวรรณ ไชยชนะ และ มะลิ ทิพย์ประจง. (2569). การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(3), 393-403.

Phra Khru Siri Pariyatyodom Waiyuwatt, noppawan chaichana and Mali Thipprajong. (2026).

The Development Of Monastic Education In Thai Phra Pariyatti Dhamma Schools General Education Section. Modern Academic Development and Promotion Journal, 4(3), 393-403.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

ศตวรรษที่ 21 และการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อสร้างศาสนทายาทที่มีศักยภาพในการดำรงตนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืนในสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: การศึกษาคณะสงฆ์, ไตรสิกขา, พระปริยัติธรรม, แผนกสามัญศึกษา, การพัฒนาการศึกษา

Abstract

This academic article aims to analyze the evolution and pedagogical approaches of Thai monastic education within Phra Pariyatti Dhamma Schools, General Education Section. The study finds that the system is fundamentally rooted in the Sikkhattaya framework—Morality, Concentration, and Wisdom—which distinguishes between Ganthadhura (scriptural study) and Vipassanadhura (meditation practice). Monastic education has progressively adapted to social transformations from the Sukhothai period through the major reforms in the reign of King Chulalongkorn, laying the foundation for modern Buddhist universities. In the digital era, these schools encounter significant challenges in maintaining monastic identity while aligning with global academic standards. This paper proposes strategic guidelines emphasizing community collaboration, the empowerment of teachers with 21st-century skills, and the integration of information technology to facilitate learner-centered environments. Such developments are essential to equipping monastic successors with the capacity to conduct themselves and propagate Buddhism effectively and sustainably within contemporary society.

Keywords: Monastic Education, Sikkhattaya, Phra Pariyatti Dhamma, General Education, Educational Development

บทนำ

ในสังคมไทย คณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญยิ่งในการวางรากฐานทางการศึกษามาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้จากพุทธประวัติที่พระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก “วิชา” (ความรู้) และ “จรรยา” (ความประพฤติ) เป็นเครื่องวัดคุณค่าของมนุษย์แทนชาติกำเนิด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การศึกษาในทางพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงทฤษฎี แต่เป็นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์แบบองค์รวมผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538) ในบริบทของสังคมไทย “วัด” ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสถานที่ประกอบศาสนพิธี แต่ยังเป็นสถาบันหลักในการหล่อหลอมปัญญาและจริยธรรมของคนในชาติมาอย่างยาวนาน คณะสงฆ์ไทยจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการวางรากฐานทางการศึกษาตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง โดยมีปรัชญาการศึกษาที่สำคัญคือการพัฒนา “คน” ให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” การศึกษาในมิติของพระพุทธศาสนาจึงมีความแตกต่างจากการศึกษาเชิงวิชาการทั่วไป เพราะมุ่งเน้นที่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการยกระดับจิตใจควบคู่ไปกับการแสวงหาความรู้หากพิจารณาตามพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก “วิชา” (Knowledge) และ “จรรยา” (Conduct) เป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิรูปสังคม ทรงปฏิเสธระบบวรรณะที่แบ่งแยกมนุษย์ด้วยชาติกำเนิด และทรงเน้นย้ำว่าคุณค่าของมนุษย์วัดกันที่การกระทำและการพัฒนาตนเองผ่านการศึกษา สถาบันสงฆ์จึงทำหน้าที่เป็น “พื้นที่แห่งโอกาส” สำหรับบุคคลทุกกลุ่ม โดยเฉพาะเยาวชนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพผ่านการบริหารพาและอุปสมบท ในปัจจุบันโลกก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลที่เต็มไปด้วยความผันผวน (VUCA World) โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการผลิตศาสนทายาทที่ต้องมี “สมดุล” สองด้าน คือ ด้านหนึ่งต้องมีความมั่นคงในหลักธรรมวินัยตามวิถีสมณะ และอีกด้านหนึ่งต้องมีความรู้เท่าทันต่อวิทยาการสมัยใหม่ (Modern Science) เพื่อให้สามารถทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางจิตวิญญาณและผู้นำทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความท้าทายนี้ทำให้ผู้บริหารการศึกษาและนักวิชาการต้องหันกลับมาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาระดับชาติ โดยที่ยังคงรักษา “จิตวิญญาณ” ของความเป็นพุทธศาสนาไว้ได้อย่างยั่งยืน

ในปัจจุบัน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ถือเป็นกลไกหลักในการผลิตศาสนทายาทให้มีความรู้เท่าทันโลกและมีความมั่นคงในธรรม อย่างไรก็ตาม การปรับตัว

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและค่านิยมทางสังคมที่เปลี่ยนไป เป็นโจทย์สำคัญที่นักวิชาการและผู้บริหารการศึกษาต้องร่วมกันวิเคราะห์ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับทั้งหลักพระธรรมวินัยและมาตรฐานการศึกษาระดับชาติ

แนวคิดไตรสิกขา ฐานรากของการศึกษาคณะสงฆ์

หลักไตรสิกขาถือเป็นหัวใจสำคัญที่เชื่อมโยงสู่ผลการศึกษาที่คาดหวังในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา โดยสามารถวิเคราะห์ความเชื่อมโยงได้ ดังนี้

หลักไตรสิกขา	กิจกรรม/เป้าหมายในโรงเรียน	ผลการศึกษาที่คาดหวัง
ศีล	การรักษาข้อวัตรปฏิบัติ และระเบียบวินัย	มีสมณสาธูปที่น่าเลื่อมใส
สมาธิ	การฝึกจิต ความตั้งใจ และความพากเพียร	มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดและจิตใจเข้มแข็ง
ปัญญา	การศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการสมัยใหม่	เป็นผู้รู้แจ้งในธรรมและนำพาผู้อื่นได้

แนวคิดไตรสิกขา ฐานรากและกรอบแนวคิดเชิงวิเคราะห์ (Conceptual Framework) แก่นแท้ของการศึกษาคณะสงฆ์ไทยคือกระบวนการ “ไตรสิกขา” ซึ่งเป็นทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ครอบคลุมมิติทางกาย จิตใจ และปัญญา ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ไตรสิกขาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่รายวิชาที่ต้องเรียน แต่เป็น “วิถีชีวิต” ที่บูรณาการเข้ากับกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

อธิศีลสิกขา (Morality Training) ในระดับโรงเรียน ศีลถูกนำมาปรับใช้ในรูปแบบของระเบียบวินัย ข้อวัตรปฏิบัติ และการดำรงตนให้สอดคล้องกับ “สมณสาธูป” การฝึกฝนนี้มุ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรมภายนอก (Physical and Verbal conduct) เพื่อให้สามเณรนักเรียนมีพื้นฐานชีวิตที่สงบเรียบร้อย เตรียมพร้อมสำหรับการพัฒนาในขั้นสูงต่อไป

อธิจิตตสิกขา (Mental Training) มุ่งเน้นการพัฒนาคูณภาพจิต (Mental Quality) และสมรรถภาพจิต (Mental Capacity) ผ่านการฝึกสมาธิ การสร้างความเพียร และความตั้งใจ

ในการศึกษาเล่าเรียน ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ขั้นตอนนี้ช่วยสร้าง “ภูมิคุ้มกันทางจิตใจ” ให้แก่เยาวชน เพื่อให้มีความเข้มแข็งท่ามกลางสิ่งเร้าในยุคปัจจุบัน

อธิปัญญาสิกขา (Wisdom Training) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการศึกษา คือการทำให้ผู้เรียน “รู้แจ้ง” ในธรรมและมีความเข้าใจในศาสตร์ต่าง ๆ ตามความเป็นจริง การบูรณาการวิชาทางโลกเข้ากับวิชาทางธรรมในแผนกสามัญศึกษา ช่วยให้สามเณรสามารถนำหลักพุทธธรรมไปอธิบายและประยุกต์ใช้กับปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีเหตุผล

พัฒนาการของการศึกษาคณะสงฆ์ไทยในมิติประวัติศาสตร์

การศึกษาคณะสงฆ์ไทยมีการปรับปรุงแบบตามความเหมาะสมในแต่ละยุคสมัย ดังนี้
สมัยสุโขทัย วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ พระสงฆ์ทำหน้าที่ครูทั้งทางธรรมและทางโลก แบ่งเป็นฝ่ายคามวาสี (คัณถุระ) และอรัญญวาสี (วิปัสสนาธุระ)

สมัยอยุธยา เริ่มมีการจัดระบบหลักสูตร “บาเรียน” (ตรี-โท-เอก) และการสอบสนามหลวงภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1-3 ทรงเน้นการสังคายนาและชำระพระไตรปิฎก มีการปรับปรุงหลักสูตรบาลีเป็น 9 ประโยคในรัชกาลที่ 2

ยุคปฏิรูปการศึกษา (รัชกาลที่ 4-6) เป็นช่วงรอยต่อสำคัญที่มีการสถาปนา “มหาวิทยาลัยสงฆ์” (มจร. และ มมร.) เพื่อจัดการศึกษาระดับสูง และการเกิดขึ้นของหลักสูตร “นักธรรม” ในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 เพื่อให้การศึกษาพระธรรมวินัยเข้าถึงได้ง่ายขึ้นในรูปแบบภาษาไทย (วิกิพีเดีย, 2567) พัฒนาการของการศึกษาคณะสงฆ์ไทย บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์การศึกษาคณะสงฆ์ไทยผ่านกระบวนการปฏิรูปและปรับตัวมาโดยตลอด ซึ่งสามารถสังเคราะห์ช่วงเวลาสำคัญได้ ดังนี้

ยุครากฐานและศูนย์กลางชุมชน (สมัยสุโขทัย - อยุธยา) การศึกษามีลักษณะเป็น “ศูนย์รวมสรรพวิชา” โดยพระสงฆ์เป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านอักษรศาสตร์ ศิลปวิทยาการ และจริยธรรม การแบ่งฝ่ายคัณถุระและวิปัสสนาธุระสะท้อนถึงการออกแบบหลักสูตรที่เน้นทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติอย่างชัดเจน

ยุคสร้างมาตรฐานเชิงสถาบัน (สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น) การสังคายนาพระไตรปิฎกในรัชกาลที่ 1 และการปรับปรุงระบบเปรียญในรัชกาลที่ 2 เป็นการวางระบบ “การวัดและประเมินผล” ที่เป็นลายลักษณ์อักษรมากขึ้น ทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมมีมาตรฐานที่เป็น

เอกภาพทั่วประเทศยุคปฏิรูปสู่ความเป็นสากล (รัชกาลที่ 4 - ปัจจุบัน) การสถาปนา มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง (มจร. และ มมร.) ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการนำวิทยาการตะวันตกมาบูรณาการเข้ากับพุทธศาสตร์ และการเกิดขึ้นของ “นักธรรม” ในรัชกาลที่ 6 ช่วยลดช่องว่างทางภาษา ทำให้สามเณรและพุทธบริษัทเข้าถึงแก่นธรรมได้โดยไม่ต้องผ่านภาษาบาลีเพียงอย่างเดียว พัฒนาการเหล่านี้ส่งผลต่อเนื่องมาถึงการตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการในปัจจุบัน

รูปแบบการจัดการศึกษาและแนวทางการพัฒนาในปัจจุบัน

ปัจจุบันการศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้จำกัดเพียงการท่องจำคัมภีร์ แต่มีการบูรณาการ ศาสตร์สมัยใหม่ผ่านโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งเน้น การพัฒนาศาสนทายาทให้มีทักษะศตวรรษที่ 21 โดยมีแนวทางสำคัญ 3 ประการ การถ่ายทอด ความรู้ (Knowledge Transfer) เน้นลำดับ ปริยัติ (ทฤษฎี) > ปฏิบัติ (ฝึกหัด) > ปฏิเวธ (ผล การปฏิบัติ)

การพัฒนาบุคลากร ครูผู้สอนต้องมีคุณสมบัติ “กัลยาณมิตตธรรม 7” และมีความ เชี่ยวชาญใน “พาหุสัจจะ” ทั้งต้นฉบับดั้งเดิมและวิชาการใหม่ ๆ

การบูรณาการเทคโนโลยี การนำ AI และสื่อดิจิทัลมาใช้ในการสืบค้นและเผยแพร่ธรรมะ เพื่อลดช่องว่างระหว่างระบบการศึกษาของสงฆ์กับสังคมวงกว้างรูปแบบการจัดการศึกษาและ แนวทางการพัฒนาในยุคการเปลี่ยนแปลงความท้าทายของโรงเรียนพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน คือ “การรักษาตัวตนในโลกที่เปลี่ยนไป” บทความนี้ขอเสนอแนวทางการพัฒนาเชิงรุกผ่าน 3 เสาหลักทางวิชาการ

4.1 การจัดการความรู้เชิงบูรณาการ (Integrated Knowledge Management) การศึกษาต้องไม่แยกส่วนระหว่าง “ทางธรรม” และ “ทางโลก” แต่ต้องใช้ “ลำดับปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ” เป็นกรอบการสอน ตัวอย่างเช่น ในวิชาวิทยาศาสตร์ สามารถนำเรื่อง ปฏิจจสมุปบาทมาอธิบายกฎของเหตุและผล หรือในวิชาสังคมศึกษา สามารถนำเรื่องกัลยาณ มิตตธรรมมาใช้ในการสร้างทักษะการทำงานเป็นทีม

4.2 การยกระดับครูพระและบุคลากรทางการศึกษา (Empowering Educators) ครู พระยุคใหม่ต้องเป็น “ครูวิศวกรรสังคม” ที่มีคุณสมบัติกัลยาณมิตตธรรม 7 ประการ คือ (1) น่ารัก (2) น่าเคารพ (3) น่ายกย่อง (4) รู้จักพูด (5) อดทนต่อถ้อยคำ (6) อธิบายเรื่องยากให้ง่าย

และ (7) ไม่แนะนำทางลัด นอกจากนี้ต้องมีความรอบรู้แบบ “พาหุสัจจะ” คือต้องเท่าทันเทคโนโลยีและงานวิจัยระดับสากล

4.3 การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้และดิจิทัลแพลตฟอร์ม (Digital Innovation) โรงเรียนพระปริยัติธรรมต้องก้าวให้ทันการใช้ AI และ Big Data ในการวิเคราะห์พฤติกรรม การเรียนรู้ของนักเรียน การสร้าง “Digital Dhamma” หรือแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ที่ไม่เพียงแต่สอนหนังสือ แต่ยังเป็นพื้นที่ฝึกสติและปัญญา จะช่วยให้การศึกษาของสงฆ์ก้าวพ้นขีดจำกัดด้านสถานที่และเวลา และเข้าถึงกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ได้ดียิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

“ไตรสิกขาเชิงบูรณาการเพื่อการสร้างวิศวกรสังคมทางจิตวิญญาณ”

1. โมเดลการเรียนรู้แบบ “ปริยัติ-ปฏิบัติ-นวัตกรรม” (The P-P-I Model) เดิมที่การศึกษาสงฆ์เน้นเพียง ปริยัติ (ทฤษฎี) และ ปฏิบัติ (ฝึกหัด) แต่องค์ความรู้ใหม่นี้เสนอการเพิ่มมิติของ “นวัตกรรม” (Innovation) เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวิถีเรียนรู้

แนวคิด มิใช่เพียงการเรียนรู้เพื่อรู้หรือเพื่อพ้นทุกข์ส่วนตัว แต่เป็นการเรียนเพื่อสร้าง “นวัตกรรมทางสังคม” (Social Innovation) โดยใช้หลักธรรมเป็นฐาน

ผลลัพธ์ สามเณรจะไม่ได้เป็นเพียงผู้รับการถ่ายทอดความรู้ แต่เป็น “ผู้สร้างสรรค์คำอธิบายธรรมะ” ให้เข้ากับบริบทโลกสมัยใหม่ เช่น การใช้ AI ช่วยจัดหมวดหมู่พระไตรปิฎก หรือการใช้สื่อสร้างสรรค์เพื่อแก้ปัญหาความเครียดในเยาวชน

2. ทฤษฎีความสมดุลระหว่าง “สมณसारูป” และ “สมรรถนะสากล” (The Monastic-Global Balance Theory) บทความนี้ ค้นพบความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพที่จำเป็นต่อศาสนทายาทในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสามารถสรุปเป็นสมการความสำเร็จของการศึกษาสงฆ์ยุคใหม่

อัตลักษณ์สงฆ์ (Internal Integrity) + ทักษะสากล (External Competency) = ศาสนทายาทเชิงรุก

องค์ความรู้ใหม่ การพัฒนา “สมณसारูป” (ภาพลักษณ์สงฆ์) ในอนาคต จะไม่ได้เกิดจากการบังคับด้วยกฎระเบียบเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจาก “ปัญญาที่รู้เท่าทันเทคโนโลยี” (Digital Wisdom) ซึ่งทำให้สามเณรภูมิใจในเพศบรรพชิตขณะที่สามารถใช้เครื่องมือโลกสมัยใหม่ได้อย่างมีจริยธรรม

3. การนิยามบทบาท “พระสอนศีลธรรม” สู่ “วิศวกรสังคมทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Social Engineer)

จากการวิเคราะห์พัฒนาการศึกษา บทความนี้ได้เปลี่ยนผ่านนิยามของบุคลากรทางการศึกษาคณะสงฆ์นิยามเดิม ผู้ถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาตามตำรานิยามใหม่ (องค์ความรู้ใหม่) ครูพระต้องทำหน้าที่เป็น “วิศวกรสังคมทางจิตวิญญาณ” ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์โครงสร้างปัญหาของชุมชน (Community Mapping) และใช้หลักพุทธธรรมเข้าไปออกแบบ (Design Thinking) กระบวนการแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ร่วมกับคฤหัสถ์

4. เครือข่ายการศึกษาแบบ “บวร 4.0” (The Hybrid Collaborative Network) การขยายขอบเขตของเครือข่าย “บ้าน-วัด-โรงเรียน” (บวร) ให้เป็นระบบนิเวศการเรียนรู้แบบไฮบริด

แนวคิดใหม่ การใช้พื้นที่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมเป็น “Co-working Space ทางปัญญา” ที่คนในชุมชนและเยาวชนทั่วไปสามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคโนโลยีควบคู่ไปกับธรรมะ

ผลลัพธ์ สร้างความยั่งยืนให้แก่โรงเรียนพระปริยัติธรรมในยุคที่จำนวนผู้บวชลดลง โดยการเปลี่ยนบทบาทเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชาติที่ไม่จำกัดเฉพาะเพศบรรพชิต

สรุปความสำคัญขององค์ความรู้ใหม่นี้เปลี่ยนมุมมองจากการเห็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมเป็นเพียง “โรงเรียนสอนศาสนา” ให้กลายเป็น “สถาบันบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางจริยธรรม” ที่ใช้หลักไตรสิกขาขับเคลื่อนนวัตกรรมเพื่อสังคมไทยในอนาคตอย่างเป็นรูปธรรม

สรุป

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มิได้เป็นเพียงสถาบันการศึกษาทางเลือกสำหรับเยาวชนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์เท่านั้น หากแต่เป็น “นวัตกรรมทางการศึกษา” ที่พยายามสร้างจุดบรรจบระหว่างโลกทัศน์ทางศาสนาและโลกทัศน์ทางวิทยาศาสตร์เข้าด้วยกัน จากการวิเคราะห์พัฒนาการและรูปแบบการจัดการศึกษาตามที่ปรากฏในบทความนี้ สามารถสรุปประเด็นสำคัญและอภิปรายผลในเชิงวิชาการได้เป็น 3 มิติหลัก ดังนี้

1. มิติทางปรัชญาและรากฐานการเรียนรู้ (Philosophical Foundation)

สรุปได้ว่าหัวใจสำคัญของการศึกษาขณะสังขยั้งคงยึดโยงอยู่กับหลัก ไตรสิกขา ซึ่งเป็นระบบการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์แบบองค์รวม (Holistic Development) โดยมี “ศีล” เป็นฐานในการจัดระเบียบพฤติกรรมกายและวาจา “สมาธิ” เป็นเครื่องมือในการสร้างพลังแห่งการจดจ่อและความมุ่งมั่น และ “ปัญญา” เป็นเป้าหมายสูงสุดในการเข้าใจความจริงของโลกในเชิงวิชาการ การนำไตรสิกขามาประยุกต์ใช้ในโรงเรียนแผนกสามัญศึกษา ถือเป็น การนำ “จิตวิทยาพุทธศาสตร์” มาสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ (Resilience) ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 21 ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าสามเณรนักเรียนที่มี พื้นฐานจากการฝึกฝนตามหลักไตรสิกขาจะมีแนวโน้มในการควบคุมตนเอง (Self-regulation) และมีจริยธรรมในการใช้ความรู้ได้ดีกว่าการจัดการศึกษาที่เน้นเพียงความรู้ทางวิชาการ (Cognitive Domain) เพียงด้านเดียว

2. มิติทางประวัติศาสตร์และการปรับตัวเชิงสถาบัน (Institutional Adaptation)

จากบทวิเคราะห์พัฒนาการตั้งสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน พบว่าคณะสงฆ์ไทยมีความสามารถในการ “ปรับตัวเชิงกลยุทธ์” (Strategic Adaptation) อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะ การก้าวข้ามจากระบบการศึกษาแบบวัดดั้งเดิมมาสู่ระบบมหาวิทยาลัยสงฆ์และโรงเรียนสามัญศึกษาในยุคปฏิรูปประเทศ การเปลี่ยนแปลงนี้มิใช่การทิ้งรากเหง้าเดิม แต่เป็นการ “ต่อยอด” เพื่อให้ศาสนทายาทสามารถสื่อสารกับโลกภายนอกได้อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่พบในอดีตจนถึงปัจจุบันคือความไม่สมดุล (Imbalance) ระหว่างปริมาณเนื้อหาวิชาสามัญที่มีจำนวนมากตาม หลักสูตรแกนกลาง กับเวลาที่ต้องใช้ในการศึกษาพระธรรมวินัยและบาลี ข้อสรุปในส่วนนี้จึง เน้นย้ำว่า การพัฒนาในระยะต่อไปต้องมุ่งเน้นไปที่การ “บูรณาการเชิงลึก” (Deep Integration) มากกว่าการจัดตารางเรียนแบบแยกส่วน เพื่อลดภาระของผู้เรียนและเพิ่ม ประสิทธิภาพในการนำหลักธรรมมาอธิบายศาสตร์สมัยใหม่

3. มิติการบริหารจัดการและทิศทางในอนาคต (Future Directions)

เพื่อให้การศึกษาคณะสงฆ์ไทยในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา บรรลุ วัตถุประสงค์ในการผลิต “ศาสนทายาทที่มีคุณภาพ” บทความนี้ ขอเสนอข้อสรุปที่เป็นแนวทาง ปฏิบัติเชิงวิชาการ 4 ประการ ดังนี้

การยกระดับคุณภาพครูพระ (Professional Development) ครูพระต้องปรับ บทบาทจากผู้สอน (Teacher) เป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ (Facilitator) โดยต้องมีความเชี่ยวชาญ

ทั้งในหลัก “กัลป์ยามิตตธรรม” เพื่อสร้างความศรัทธา และทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) เพื่อเข้าถึงแหล่งข้อมูลระดับสากล

การสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ตามแนวพุทธ (Buddhist Pedagogical Innovation) ควรมีการวิจัยและพัฒนาสื่อการสอนที่นำหลักการ “โยนิโสมนสิการ” (การคิดแบบถูกวิธี) มาเป็นฐานในการวิเคราะห์ Big Data หรือการวิจารณ์ข่าวสารในโซเชียลมีเดีย เพื่อให้ผู้เรียน เกิดปัญหาที่เท่าทันต่อข้อมูลข่าวสารที่บิดเบือน

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Networking and Collaboration) โรงเรียนพระปริยัติธรรมต้องไม่เป็นเอกเทศ แต่ต้องเชื่อมโยงกับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันอุดมศึกษา เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและการยอมรับในวุฒิการศึกษาในวงกว้างการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์สมณะ (Preserving Monastic Identity) ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ข้อสรุปที่สำคัญที่สุดคือการรักษา “สมณสาธูป” ซึ่งเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) ที่สำคัญที่สุดของคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาต้องไม่ทำให้สามเณรกลายเป็นเพียงนักเรียนในชุดผ้าเหลือง แต่ต้องสร้าง “จิตวิญญาณแห่งความเป็นผู้เสียสละ” และ “ผู้เผยแผ่ธรรม” ให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง

สรุป การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยเป็นกระบวนการที่ไม่มีที่สิ้นสุด トラบเท่าที่สังคมยังมีการเปลี่ยนแปลง โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จะยังคงเป็น “ประกาศทางปัญญา” ที่สำคัญ หากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถหลอมรวมความศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสตร์เข้ากับความรู้สมัยของศาสตร์สากลได้อย่างลงตัว ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่ามหาศาลต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาวสืบไป

เอกสารอ้างอิง

กมลวรรณ สัตยสุนทร. (2545). *คู่มือเปิดตำราเรียนบาลี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พนิต ดั่งดีลี และคณะ. (2567). ขบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยหลักไตรสิกขาโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญในประเทศไทย. *วารสารมณีเชษฐารามวัดจอมมณี*, 7(5), 1175.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). *ไตรสิกขา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). *พุทธธรรม ฉบับเพิ่มเติมและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เล่ม 9, 20)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิทีพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2567). *การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย*. เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2569 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย>
- วัชระ งามจิตรเจริญ. (2556). *พุทธศาสนาเถรวาท*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สามลดา.
- วัดญาณเวศกวัน. (ม.ป.ป.). *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร?*. เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2569 จาก <https://www.watnyanaves.net/en/book-reading/116/10>
- สมศักดิ์ บุญปู. (2552). *การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย (สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี 2552)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นวสานการพิมพ์.
- สมศักดิ์ บุญปู. (ม.ป.ป.). *การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เรียกใช้เมื่อ 12 มีนาคม 2569 จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14295>
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). *20 วิธีจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์